

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Küreselleşme ve Bilgi Toplumu: Eğitimin Küreselleşmesi ve Neo-Liberal Politikaların Etkileri

Mehmet Dikkaya*, Deniz Özyakışır

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İktisat Bölümü

Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı

Bu makaleye atf için: Dikkaya, Mehmet, Özyakışır, Deniz, “Küreselleşme ve Bilgi Toplumu: Eğitimin Küreselleşmesi ve Neo-Liberal Politikaların Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9 (Bahar 2006), s. 151-172.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Küreselleşme ve Bilgi Toplumu: Eğitimin Küreselleşmesi ve Neo-Liberal Politikaların Etkileri

Mehmet DİKKAYA*
Deniz ÖZYAKIŞIR**

ÖZET

Dünya ekonomisinin, özellikle 1980 sonrası döneminde yaşanan temel dönüşümlere referans olarak gösterilen küreselleşme kavramı, mevcut haliyle gerek akademik gerekse politik çevrelerde tartışmaların merkezinde yer almıştır. Söz konusu kavramın bu anlamda sağladığı popülariteye paralel olarak süreç içerisindeki yansımaları da hayli etki yaratmıştır. Bu çalışmada, küreselleşmenin söz konusu yansımaları ve sonucundaki etkileri bilgi toplumu ve eğitim gibi iki temel düzlemde ele alınmıştır. Buradan hareketle çalışmada, küreselleşme sürecinin yeni bir toplumsal paradigması olan bilgi toplumuna değinilmiş ve küreselleşmenin çok boyutlu bir süreç olduğu gerçeğinden hareketle, mevcut süreçte eğitimin neo-liberal politikalarla nasıl yapısal bir dönüşüm gerçekleştirdiğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, Bilgi Toplumu, Neo-Liberalizm, Eğitim

ABSTRACT

The concept of globalization which refers to the transformation of economies especially emerged after 1980 has been the central focus of discussions in both academic and politic environments. The impact of this concept has been examined with different dimensions. From this point of view, this study overviews the results of the globalization process with regard to the information society and educational policies. The study also analyzes the information society as a new social paradigm of globalization and emphasizes how education has been transformed in line with the neo-liberal policies in contemporary settings.

Keywords: Globalization, Information Society, Neo-Liberalism, Education

* Yrd. Doç. Dr, Kafkas Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

** Araş. Gör., Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER, Cilt 3, Sayı 9, Bahar 2006, s. 151-172.

Giriş

1980'li yıllardan sonra dünya ekonomisinde yaşanan temel dönüşümlerle paralel olarak küresel anlamda yeni bir ekonomik sistemin inşa edildiğini görmekteyiz. Yaşanan gelişmelerin ve uygulanan politikaların karakteristiğindeki küresel dönüşüm mevcut sürecin bu temelde yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Sürecin gereği olarak mal, hizmet, ticaret ve sermaye gibi alanlarda her türlü engelin kaldırılmasına yönelik politikalar hayata geçirilmiştir.

Tam da bu noktada, 1980'li yıllardan itibaren gelişme gösteren küreselleşme olgusu beraberinde pek çok alanda değişim ve dönüşümün gerçekleşmesine aracılık etmiştir. Temel dönüşümünü öncelikle üretim ilişkilerinde/koşullarında yapan küreselleşme, bu dönüşümün toplumsal paradigması olarak "bilgi toplumu"nu ortaya çıkarmıştır. Aslında yaşanan gelişmeler doğru okunduğu takdirde, bilgi toplumunu küreselleşmenin dinamik yapısının bir sonuç yansıması olarak da değerlendirmek mümkündür.

Toplumsal sistemleri nitelendiren en temel özelliklerin maddi üretim koşulları ve ona dayalı üretim ilişkileri olduğu genelde kabul gören bir tanımlama ve görüştür. Dolayısıyla, üretime en fazla katkı sağlayan faktör hangisi ise onun etrafında şekillenen toplum biçimine de o ad verilmektedir. Bu bağlamda diğer toplum biçimlerindeki üretim faktörlerinden farklı olarak "bilgi" temelinde biçimlenen ve teknolojinin itici bir güç olarak gelişmesine katkı sağladığı yeni bir toplum biçimiyle karşı karşıyayız. "Bilgi Toplumu" olarak ifadesini bulan bu toplum biçiminin en temel özelliği, bilgi merkezli ve teknoloji patentli üretim yapılanmasının olması ve söz konusu teknolojik bilginin yaşamın her alanında (ekonomi, sağlık, siyaset, eğitim vs.) kullanılabilir olmasıdır.

Buraya kadar yapılan teorik çözümlerlerdeki amaç, içinde yaşadığımız bilgi toplumu da dahil olmak üzere tüm toplum biçimlerinin şekillenmesinde ve gelişmesinde üretimde rol oynayan temel araçların ve bu araçlar temelinde gelişen mülkiyet ilişkilerinin önemine dikkat çekmektir.

Bu çalışmada küreselleşme süreciyle birlikte şekillenen bilgi toplumunda, özellikle "bilgi"nin artan önemine dikkat çekilmiş ve genel olarak da uygulanan eğitim politikalarının karakteristiğine eleştirel bir vurgu yapılmıştır. Söz konusu politikaların liberal niteliği ve uygulama alanlarında görülen çelişkiler yaşanan tartışmalara farklı boyutlar katmıştır. Bu temelde yaşananları pejoratif bir tanımlamaya gitmeden objektif bir biçimde değerlendirmek sürecin temel mantığını anlamamıza hizmet edecektir.

Küreselleşme: Teorik Çerçeve ve Semantik Geri Plan

Yeni bir toplum biçimi olarak ele alınan bilgi toplumunda, bilgi ve iletişim teknolojisindeki muazzam gelişmeler ve bu gelişmelerin yarattığı ortam içinde ekonomik faaliyetler hızlı bir biçimde küreselleşme eğilimine girmiştir. Öte yandan, iletişim sistemlerindeki gelişmelere paralel olarak ülke sınırlarının daralması ve mekân kavramının farklı bir anlam kazandığı bir düzlemde, bölgesel gruplaşmalara dayalı bütünleşme eğilimleri de hız kazanmıştır.¹ Küreselleşme; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak, dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir. Bu nedenle küreselleşmeyi mevcut sürecin temel dinamizmi olarak ele almakta fayda vardır.

Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, neredeyse yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan "sihirli" ve "popüler" bir sözcük haline gelmiştir. Sosyolog Peter Berger'in deyimiyle, küreselleşme; tam manasıyla her tür değişimi açıklamada kullanılan bir "klişe"ye dönüşmüştür. Berger'in bu görüşüne paralel bir biçimde, adeta "fırsatlar cennetinin" kapısını açacak bir anahtar olarak görülen küreselleşmeyi Bauman da "parolaya dönüşmüş moda bir deyim" olarak değerlendirmektedir.² Küreselleşmenin "moda" şeklinde tezahür edilmesi ve bu yönde geliştirilen benzer çözümler, Hirst ve Thompson tarafından da yapılmaktadır.³ Küreselleşmeye yönelik geliştirilen bu kavramsal çözümlere karşılık "üçüncü yol" adlı çalışmasıyla tanınan ünlü sosyolog Anthony Giddens, bugün "küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığını" dile getirmektedir.⁴

Öte yandan küreselleşmenin tüm ideolojilerin yok olmaya yüz tuttuğu bir dünyanın gerçekliği olarak sunulması da başlı başına ideolojik bir söylemdir.⁵ Dolayısıyla, tarihsel geçmişini yadsımamakla birlikte küreselleşmeyi, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde teknoloji ve bilgi alanındaki hızlı dönüşümlerle ve bizzat sermaye aracılığıyla şekillenen yeni bir süreci tanımlamak için ortaya atılan

¹ Hüsnü Erkan, *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, İstanbul, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 1998, s. 98.

² Zygmunt Bauman, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. A. Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1999, s. 7.

³ Paul Hirst ve Grahame Thompson, *Globalleşme Sorgulanıyor*, çev. Çağla Eldem ve Elif Yücel, İstanbul, Dost Yayınları, 1998, s. 205

⁴ Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, çev. O. Akınhay, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 20.

⁵ Nalan Ölmezoğulları, *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1999, s. 182.

söylemlerin ideolojik bir kılıfı olarak değerlendirebiliriz. Söz konusu sürecin böyle tanımlanması elbette ki beraberinde pek çok tartışmayı getirecektir. Ana kurgusu, sermayenin uluslararası düzleme taşınmasıyla biçimlenen küreselleşme olgusu, kapitalizmin doğasından aldığı ilhamla yoluna hızla devam etmekte ve bu anlamda ekonomik, kültürel ve siyasal mecralarda hızlı yapısal dönüşümlere ve tartışmalı gelişmelere yol açmaktadır. Jacques Adda'nın ifade ettiği gibi "Küreselleşme olgusu, kapitalizmin doğası, özellikle de politik ve sosyal alanlarla ilişkisinden ayrı analiz edilemez."⁶

Bununla birlikte küreselleşme kavramı, son yıllarda gerek akademik gerekse siyasî platformlardaki tartışmaların bir numaralı gündem konusu olarak göze çarpmaktadır. Bu noktada insanlar küreselleşmeyi kendi inanç sistemleri ve ideolojik yaklaşımlarına göre ele almakta ve öne sürülen tezler ile sürece ilişkin tartışmalar bu temelde gelişme göstermektedir. Kimileri bu sürecin tarihsel doğuşunu 1800'lere dayandırırken kimileri de özellikle 1980 yılından itibaren teknolojik ilerleme ile birlikte bilgi çağına girildiğini ve asıl küreselleşmenin bu noktadan itibaren gelişme gösterdiğine vurgu yapmaktadırlar. Dolayısıyla farklı perspektiflerden bakıldığı için söz konusu sürece ilişkin çok çeşitli çözümlerlerin olduğunu görürüz. Ama genel olarak bakıldığında tartışmalarda çoğunluğun hemfikir olduğu nokta küreselleşmenin bir süreç olduğu gerçeğidir.

Bu süreç etrafında geliştirilen akademik söylemler içinde, küreselleşme kendi içinde bağımsız, kendine referanslı hareket eden ve kendine özgü hareket yasaları olan bir "ekonomik sürece" indirgeyen eğilimlerin daha güçlü olduğunu dile getirenler de vardır. Söz konusu bu eğilimlere göre, "globalleşmeden konuşmak temel olarak ekonomik globalleşmeden konuşmak, dolayısıyla kapitalist bir küresel ekonominin ve sermayenin ve belli ölçüde küresel ekonomik-kurumların gelişmesinden ve kristalleşmesinden konuşmaktır."⁷ Yine Keyman'ın terminolojisinden gidersek küreselleşme; mevcut haliyle devam eden bir takım süreçlere yönelik olarak "modernite ve kapitalizm" ekseninde çeşitli sınırlar koyan bir "iktidar ilişkisi"dir.⁸

Sonuç olarak küreselleşme, toplumsal ilişkilerin zamansal ve mekânsal oluşumunda genişleme, derinleşme, küçülme ve hızlanma yaratmaktadır. Bu açıdan küreselleşme; değişimi, bu değişime karşı olumlu ya da olumsuz tepkileri, dolayısıyla hem aktörler, hem kurum-

⁶ Jacques Adda, *Ekonominin Küreselleşmesi*, çev. Sevgi İnceci, İstanbul, İletişim, 2003, s. 119.

⁷ Fuat E. Keyman, "Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri", *Düşünen Siyaset*, Sayı 2, 1999, s. 74.

⁸ Keyman, "Globalleşme Söylemleri".

lar hem de zihniyet düzeylerinde yenilikleri gerekli kılmaktadır. Böylece küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan köklü yapısal değişimde sanayi toplumu, yerini tamamen yapısal farklar gösteren bilgi toplumuna bırakmaktadır. Dolayısıyla farklı paradigmalara dayanan bilgi toplumunda, fabrika ve maddi üretim toplumun temel özelliği olma niteliğini kaybetmekte, bunun yerine sembolik unsurların önem kazandığı bilgi üretimi önem kazanmaktadır. Benzer biçimde, sanayi toplumunda stratejik bir rol oynayan sermaye, yerini bilgiye bırakmakta ve üretim faktörleri arasında önemli yeri olan hammadde ve işgücü önemini giderek kaybetmektedir.

Bu açıdan bilgi, önceki dönemlerin aksine teknik yenilenmeyi ve ekonomik büyümeyi sadece yönetmekle kalmamakta, aynı zamanda kendisi de hızla ekonominin temel faaliyeti ve mesleki değişimin temel belirleyicisi haline gelmektedir.⁹

Küreselleşmenin Yeni Paradigması: Bilgi Toplumu

Bilgi toplumunun teorik anlamdaki alt yapısını Danniell Bell'e kadar götürmek mümkündür. Bell 1973 tarihli "*The Coming of-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*" adlı eserinde "sanayi sonrası toplum" kavramını ortaya atmıştır. Bell, söz konusu eserinde "sanayi sonrası toplumu" dinamizmini bilgiden alan merkezi ve öncü insanı toplumun ihtiyaç duyduğu vasıflarla donatılmış uzmanlardan oluşan, bir toplum biçimi olarak tanımlarken, bu toplum biçiminin temel üretim sektörünün hizmetler sektörü olduğuna ve burada kişiler arası bir oyunun geçerli olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁰ Bell, aynı zamanda bilgi toplumunu; dinamikliğini kol gücü veya enerjiden ziyade, bilgiden alan, merkezi ve talep edilen insanı, toplumun yeni değerleriyle biçimlenmiş veya belirlenmiş, yetenekli uzmanların oluşturduğu bir toplum olarak da tanımlar.¹¹

Bununla birlikte farklı bir perspektiften baktığımızda bilgi toplumunu; her türlü bilgiyi üreten, bilgi ağlarına bağlanan, hazır bilgilere erişen, erişilmiş bilgileri kolaylıkla yayabilen ve bu bilgileri her sektörde kullanabilen bir toplum olarak tanımlayanları da görmek mümkündür.¹²

⁹ Krishan Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, (Çev. Mehmet Küçük), İstanbul, Dost Kitabevi, 1999, s. 24.

¹⁰ Erol Kutlu, *Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay. No: 1209, İİBF, Yayın No 167, 2000, s. 13.

¹¹ Cihan Dura, *Bilgi Toplumu*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1990, s. 4.

¹² İlhan Kesici, "Bilgi Toplumu'nun Özellikleri", *Bilişim*, Mayıs 1993, s. 62.

“Hiç kuşkusuz bu tanımlar; elektronik ticaretten, uzaktan eğitime; devlet yurttaş ilişkilerinin sürdürülmesinden karayollarının yönetimine kadar tüm yaşam alanlarına etkileşimli ağların katılması ve bilgi ve iletişim sektörü olarak tanımlanan uluslar arası pastadan pay alınması anlamına gelmektedir.”¹³

Bu bağlamda, bilgi toplumunun tarihsel arka planına baktığımızda Sanayi Devrimi sonrasında özellikle teknolojik gelişmeler temelinde yaşanan köklü değişimlerin etkisini görmekteyiz. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyanın önde gelen gelişmiş ülkeleri her alanda bilgi teknolojisinin kullanımına öncelik vererek yüksek verimlilik elde etmeye çalıştılar. Söz konusu dönemde bilginin üretimde kullanılması gelişmeyi ve refahı da beraberinde getirmiştir.

Bilgi toplumunun tarihsel geçmişini ya da temel çıkış noktasını yakın zamanlarda görenler de vardır. Bu açıdan bakıldığında bilgi toplumu, 1950 ve 1960’lı yıllarda özellikle ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanımıyla ortaya çıkmış bir aşamadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde şekillenen bu aşamanın en temel özelliği, bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi ve hizmetler gibi temel sektörlerin yanı sıra eğitim, sağlık, iletişim gibi alanlarda da kullanılabilir olmasıdır. Zira bilgi toplumundaki gelişmeler bir yandan kısa sürede üretimin ve verimliliğin artmasına yol açarken diğer yandan da yeni teknolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeleri de teşvik etmiştir.¹⁴

Bu teknolojiye dayalı olarak şekillenmeye başlayan bilgi toplumunun itici güçleri veya en temel dinamik argümanları bilgi ve bu bilgiyi işleyerek sunan bilgisayarlardır. Tam da bu noktada bilgisayarlarla birlikte; istenen bilgileri, istenildiği kadar depolayabilen, bunları işleyen, buradan yeni bilgiler üreten “bilişim teknolojileri” insanlığın hizmetine sunulmaya başlandı.¹⁵ Bilgi toplumuna yönelik çizilen bu teorik çerçeveden de anlaşıldığı üzere bilgi toplumu, teknoloji ve bilgi temelinde şekillenen ve itici gücünü küreselleşmenin dinamizminden alarak gelişme gösteren -sanayi sonrası- bir toplum biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹³ *Bilgi Toplumu Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme: Dünya ve Türkiye*, Ankara, TÜBİTAK, Eylül 2002, s. 4.

¹⁴ Can C Aktan ve Mehtap Tunç, “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak-Şubat 1998, s. 118-134.

¹⁵ Halil Sariaslan, *Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye’de Uygulama Olanakları*, Ankara, ASO Yayınları, 1992, s. 1.

Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim İlişkisi

Nobel ödüllü iktisatçı J. Stiglitz'e göre, küreselleşme süreciyle birlikte özellikle merkez dışındaki çevre ülkelerde bilgiye ulaşma konusunda kolaylık yaşandı ve "küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu insanda tecrit duygusunu azalttı ve bu ülkelerdeki birçok insanın bilgiye, bir yüzyıl önce herhangi bir ülkedeki en zengin insanların bile ulaşamayacağı düzeyde erişmesini sağladı."¹⁶ Devletler, bireyler ve sınıflar arasındaki karşılıklı ekonomik işlemler, hâlihazırdaki iletişim ve ulaşım teknolojisinin katkısı, mesafenin kısılması, mekân ve zaman kavramlarının değişmesi ve bilgi kaynaklarına ulaşmanın geçmiş ile kıyaslanamayacak derecede kolaylaşması ile birlikte büyük bir hız kazanmıştır.¹⁷ Burada genel olarak "bilgi" ye ulaşma anlamında yaşanan bir gelişmeden söz edilmekle birlikte çalışmamızda üzerinde durulan konu bu "bilgi"nin kurumsal yapı içinde veya kurumsal düzlemde nasıl bir yapısal dönüşüm geçirdiğidir ve ayrıca bu bilgiye ulaşma konusunda yaşanan adaletsizliğe dikkat çekilmiştir.

Çünkü küreselleşme öncesi tüm teorilerde kalkınma, refah, gelişme gibi olguların sağlanabilmesi için eğitim sisteminin ana hareket noktası olduğu kabul edilmekteydi. Dolayısıyla özellikle teknolojiyi üreten ve bu temeldeki ideolojileri belirleyen merkez ülkeler kültürlerini yaygınlaştırabilmek için çevre ve yarı çevre ülkelerdeki eğitim sistemlerini modernleştirmeyi amaç edinmişlerdir. Bununla birlikte, bilginin nasıl kullanılması gerektiğini belirleyen ülkeler yükseköğrenimi şekillendiren ülkeler olmuşlardır.¹⁸

Bu anlamda ülkelerin eğitim sistemlerindeki yapısal değişimleri ve böylece eğitimi küresel politikalarla evrensele taşıma çabaları oldukça önem taşımaktadır. Bunun içindir ki bilgi toplumunun standartlarına ulaşmaya çalışan ülkeler kalkınma stratejisi olarak eğitime yatırım yapmakta ve bu konuyla ilgili olarak özellikle "beşeri sermaye" faktörüne önem vermektedirler. Tam da küreselleşmenin "insan hakları" vurgusuna paralel olarak gelişen bu yeni yapısal değişim süreci, "özne" olarak kendisine insanı seçerken onu küreselleşmenin mantığıyla yeniden şekillendirmektedir.

Küreselleşme sürecinde meydana gelen sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerle orantılı olarak hatta dinamik yapısı gereği onları da aşan bir hızda gelişme gösteren teknolojik gelişmeler, eğitimi en önce-

¹⁶ Joseph Stiglitz, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, çev. Arzu Taşcıoğlu ve Deniz Vural, İstanbul, Plan B Yay., 2004, s. 26.

¹⁷ Ethan B. Kapstein, "Distributing the Gains: Justice and International Trade", *Journal of International Affairs*, Cilt 52, No 2, 1999, s. 533.

¹⁸ Nurgün Oktik, "Globalleşme ve Yüksek Öğrenim", *Doğu Batı*, Cilt 5, No 18, 2002, s. 197.

likli konu haline getirmiştir. Çünkü yaşanan gelişmeleri doğru okumak ve algılamak için eğitilmiş, tam donanımlı bireylere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın karşılanması küresel rekabette ülkeleri daha güçlü kılmakta ve onların bilgi toplumu olma yolunda hızla ilerlemelerini sağlamaktadır.

Dolayısıyla hem küreselleşmeye dinamizm kazandırmak hem de sürecin mantığına uygun olarak yeni bir insan tipinin ortaya çıkarılması süreç itibarıyla toplumsal bir zorunluluktur. Bu anlamda küresel gelişmelerle donanmış bireyler, ancak ve ancak eğitim yoluyla oluşturulabilir.¹⁹ Çünkü bilgi toplumunda odak nokta kişilerdir ve bu yüzden eğitilmiş kişiler doğrudan doğruya toplumun birer sembolüdürler ve onlar toplumun gelişme sürecinde en temel misyonu yüklenen kişilerdir. Drucker'a göre bu kişiler aynı zamanda toplumun değerlerini, inançlarını ve taahhütlerini de temsil etmektedirler.²⁰

Gelinen noktada eğitilmiş insan veya "okur-yazar kişi" gibi klasik kavramlar süreç içerisinde yapısal bir değişim geçirmişlerdir. Dolayısıyla,

"O artık okuma yazma, aritmetik bilen kişi olmayıp, temel bilgisayar becerilerini bilen kişidir. Bilgi çağının bireyleri kendileriyle ilgili gelişmeler ve tartışmaların dışında kalmamak ve katılımcı vatandaşlar olabilmek için yeni teknolojileri etkin kullanmak zorundadırlar. Bilgi networkları üzerinde eğitimini gerçekleştiren birey, zengin bir içerikle karşı karşıyadır; sadece öğretmene bağlı/edilgen değildir"²¹

Bu gerçeklikten hareketle bilgi toplumuna ulaşabilmek

"bilgi insanı ve bilgi organizasyonlarını, bu ise öğrenen birey ve öğrenen organizasyonları gerektirir. Böylece bilgi toplumunun temel karakteristiği de "öğrenen toplum" olarak şekillenmektedir. Sürekli öğrenme ve kendini geliştirme, 21. yüzyıl insan modelinin başlıca özelliğidir. İnsanlık insani değerleri yeniden keşfetme aşamasına gelmiştir. Çünkü her şey insan içindir. Yüksek teknolojinin otomatikleştirdiği insan, bir çıkış noktası aramaktadır. Bu çıkışın yolu bilgi ve hedefi insani değerlerdir. 21. yüzyıl insanının fikri yönünü zenginleştirilmesi ve zihinsel potansiyelini harekete geçirmesi gereklidir"²²

Ayrıca bilgisayar destekli otomasyon süreci içinde üretimde robotların kullanılmaya başlanmasıyla birlikte geleneksel fabrika işçisinin is-

¹⁹ Mahmut Tezcan, "Küreselleşmenin Eğitim Boyutu", *Eğitim Araştırmaları*, No 6, 2002, s. 57-58.

²⁰ Peter F. Drucker, *Yeni Gerçekler* çev.: B. Karanakçı, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1992, s. 293.

²¹ Veysel Bozkurt, *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*, İstanbul, Sistem Yay., 1996, s. 191.

²² İlhami Fındıklı, "Enformasyon Bilgi Toplumu Dosyası; Bilgi Toplumunda Eğitim ve Öğretmen", *Bilgi ve Toplum Dergisi*, Cilt.1, Nisan 1998, s. 83-84.

tihtam alanı yok edilmiştir.²³ Böylece küreselleşmeyle birlikte dünyada yaşanan hızlı yapısal değişimler, beraberinde yeni meslekler getirmiştir ve bu yeni mesleklerle birlikte istihdam açısından yeni bir işgücü modeline ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim bu yeni istihdam alanlarında artık sürece uygun olarak teknolojinin yoğun olarak kullanıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu dönemin veya toplumun “işgücü” veya çalışanı bu gerçeklik doğrultusunda hareket edip kendini geliştirmelidir. Çünkü Bozkurt'un da belirttiği gibi, günümüzde geleneksel emek yoğun işlerin bile en önemli girdisi bilgi olmuştur. İçinde yaşadığımız dönemde bile bir malın bilgisinin üretimi, kendisinin üretiminden çok daha önemli hale gelmiştir.²⁴

Son tahlilde “Enformasyon toplumunda “bilgi”, toplumun stratejik kaynağını oluşturmaktadır. Bilgiyi üreten de kullanan da insan olduğu için, insan kaynakları; dolayısıyla eğitim bu toplumun varlığını sürdürdürebilmesinin olmazsa olmaz koşulu haline gelmiştir.”²⁵

Bilgi Toplumu'nun Eğitim Paradigması ve “Bilgi”nin Artan Önemi

Sanayi öncesi toplumlardaki eğitim modellerine baktığımızda geleneksel ve klasik bir “usta-çırak” ilişkisinin olduğunu görmek mümkündür. Ama sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan iş bölümü ve uzmanlaşma gibi iki temel argümanla birlikte eğitimde kurumsallaşma adımları atılmaya başlandı. Zira Toffler, bu dönemde ortaya çıkan kitle üretimine paralel bir biçimde, eğitimin de kitlesel bir boyut kazandığına dikkat çekmiştir. Öte yandan mevcut süreçte disiplinin sağlanması adına uygulamaya konulan kimi ilke ve kuralların -düzenli saatler, giriş-çıkış denetimleri- standartlaştırıcı ve disiplini sağlayıcı bir etki yaptığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte Toffler'a göre, gelecekte ortaya çıkacak olan ileri teknoloji sayesinde bu standartlaşmanın ve tekdüzeliğin büyük bir kısmı ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla öğrenci, eğitiminin önemli bir bölümünü, kendi evindeki odasında ve istediği saatlerde sürdürecektir. Bu noktada öğrenciye yardımcı olacak temel argümanlar; bilgisayar aracılığı ile elde edilecek olan bantlar, video görüntüleri, dil laboratuvarları, ders çalışma CD'leri ve diğer yar-

²³ Jeremy Rifkin, “New Technology and the End of Jobs”, *In the Case Against the Global Economy*, (der.) Jerry Mander and Edward Goldsmith, Sierra Club, San Francisco, 1996, s. 108.

²⁴ Veysel Bozkurt, “Bilgi Toplumu'nun Getirdikleri Ve Türkiye”, *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2003, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=141 (15 Ağustos 2005), s. 1.

²⁵ Bozkurt, *Enformasyon Toplum*

dımcı elektronik araç-gereçler, öğrenciye farklı bir eğitim ortamı sunarak onu, geleneksel veya klasik eğitim mekânlarından kurtaracaktır.²⁶

Bu bağlamda bilgi toplumunun eğitim paradigması sanayi toplumunun eğitim paradigmasından oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Bilgi toplumu eğitim modeli, geleneksel modelin aksine, bireysel araştırma ve geliştirmeye, ekip ruhuna ve bu yöndeki her türlü öğrenmeye, öğretmen rehberliğine ve en önemlisi de sürecin mantığına uygun bir biçimde hızla değişen esnek bir içerik ve çeşitliliği esas almaktadır.

Bu nedenle "bilgi çağında, küreselleşme olgusu eğitim programlarını etkilemiştir. Okullarda, küresel düşünen öğrencilerin yetiştirilmesi önem kazanmıştır. Avrupa topluluğuna üye ülkelerin üniversiteleri arasında gerçekleştirilen "ERASMUS" projesine göre, eğitim programlarının eşdeğerliliği ve eğitimin daha nitelikli kılınması gerekmektedir."²⁷ Bu amaç doğrultusunda ortaya çıkacak olan bir eğitim sistemi, öğrenciye; bilgiye nasıl ulaşacağını ve bu bilgiyi nasıl üretip kullanacağını öğretmelidir. Çünkü ancak bu şekilde yetişen bireylerle bilgi toplumuna ulaşmak mümkündür ve buradan elde edilecek başarılarla eğitim konusunda ülkeler arası bir rekabette başarı sağlanacaktır.²⁸

Nitekim "bu çağın stratejik kaynağı bilgi, endüstriyel toplumun stratejik kaynağını oluşturan sermayeden farklı olarak, dünyanın bir yerinden başka bir yerine saniyelerle aktarılabilir" ²⁹ Bu durum, mevcut süreçte eğitime yönelik yapılan katkıları göstermesi açısından hayli anlamlıdır. Özellikle teknoloji alanındaki muazzam gelişmeler bilgi akışını hızlandırmakta ve insanlar bilgisayarları aracılığıyla hiçbir sınırlama olmaksızın kolayca iletişim kurma imkânı elde etmektedirler. Bu tür gelişmeler elbetteki zaman ve mekân sorununu da ortadan kaldırarak günlük hayatı kolaylaştırmaktadır.

Öte yandan Bauman'ın ifade ettiği gibi, iletişimde yaşanan muazzam gelişmelerle birlikte zaman sorununun ortadan kalkması sonucu uzay ve mekân sınırları, en azından elektronik mesaj hızıyla hareket edebilenler için sorun olmaktan çıkmıştır.³⁰

²⁶ Alvin Toffler, *Gelecek Korkusu Şok*, çev. S. Sargut, İstanbul, Altın Kitaplar, 1987, s. 231.

²⁷ Tezcan, *Küreselleşmenin Eğitim*

²⁸ Ensari Hoşcan, "21. Yüzyıl İçin Çağdaş Bir Yönetim Yaklaşımı: Toplam Kalite Yönetimi", *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, İstanbul, Sedar Eğitim Araştırma Yay., 2001, s. 151-188.

²⁹ Bozkurt, *Enformasyon Toplum*.

³⁰ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsal*.

Ortaya çıkan bu değişimin doğal bir sonucu olarak, üretim sürecinde, enerji ve girdi gibi faktörlerin giderek önem kayb ettikleri görülmektedir. Bütün bu gelişmeler bilgi toplumunun ana uğraşı alanı olan hizmet ve bilgi temelli sektörler e doğru daha fazla insan gücü katılmasına ve bu alanlara daha çok yatırım yapılmasına yol açmaktadır.³¹ Böylece bilgi toplumunda hizmetler sektörü Gayri Safi Milli Hâsıla'dan en fazla payı alan sektör olmaktadır.

Yeni Problem Alanları

Onun içindir ki bugün, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bu gelişmeler sayesinde bilgiye erişim önceki dönemlerin aksine daha kolaydır. Ancak burada önemli bir noktanın gözden kaçırılmaması gerekir. Göker'in deyiş iyle "bilgiye erişim" konusunda çok önemli bir ayrımı göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Çünkü erişimi kolaylaş an, "her tür bilgi" aslında "kodlanmış bilgi"dir.

"Kodlanmış bilgi, herkese açık hale getirilmesi amaçlanarak, kaydı ve iletimi belli bir sistem kullanılarak bir ortama aktarılmış bilgidir. Oysa esas rekabet üstünlüğünü yaratan bilgi, bilgisayarların taşıdığı, açıkça ortaya konmayan, know-how türünde, zımni, yani "örtük bilgi"dir. Örtük bilgiye erişim bugün eskisinden çok daha zor hale gelmiştir"³²

Dolayısıyla iletişimin dolaşım alanındaki genişliğini özetlemekten çok, bilgilerin hangi merkezlerden çıktığını ve hangi çevre ülkelere gönderildiği/boşaltıldığı oldukça önemlidir. Küreselleşmenin ağlarıyla örülen ve hızla yayılan bu iletişimsel bilgi nasıl bir bilgidir ya da hal böyle iken yani iletişimin bütün maddi imkânlarından faydalanan insanlar niçin hâlâ kendilerini iletişimsiz ve "yalnuz bir dünyada" hissetmektedirler? Ayrıca bu tür sorular mantıklı ve tutarlı cevaplar beklerken, "fırsatlar cenneti" retoriğine sığınarak bir gün herkesin özgürleşeceğini iddia edenler vardır.³³

Bu söylemler, elbette ki eşitsizlikler ışığındaki küreselleşme olgusunu farklı bir mecraya kaydırarak buradan mutlulukçu söylemler üretmeye ve "alternatifsizlik" seçeneğini sunarak küreselleşmeyi bu yolla meşrulaştırma çabalarına hizmet etmektedir. Bu çabalar son kertede, bilgi çağının nimetlerinden yararlanma konusunda yaşanan eşitsizliklerin üstünü örtmeyi amaçlamaktadır. Yaş anan eşitsizliğin boyut-

³¹ Mehmet Özçağlayan, *Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim*, İstanbul, Alfa, 1998, s. 76.

³² Aykut Göker, "Enformasyon Toplumu Üzerine Kavramsal Bir Yaklaşım Denemesi", 2003, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=287 (25 Ağustos 2005), s. 2.

³³ Taşkın Takış, "Fantastik Bir Festival: Küreselleşme", *Doğ u Batı*, Cilt 5, No 18, 2002, s. 5-6.

larını, bilgi toplumunun en temel argümanı olan “internet” düzleminde ele alırsak durum daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır. Örneğin, Eylül 2002 itibariyle dünyada 605,6 milyon kişinin internet kullanıcısı olduğu tahmin edilmektedir. Bu kullanıcıların kıtalar arasındaki dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Dünyadaki İnternet Kullanıcıların Kıtasal Dağılımı

Toplam Dünya	605.60 milyon
Afrika	6.31 milyon
Asya/Pasifik	187.24 milyon
Avrupa	190.91 milyon
Orta Doğu	5.12 milyon
Kanada & ABD	182.67 milyon
Latin Amerika	33.35 milyon

Kaynak: Nua İnternet Araştırma Şirketi, http://www.nua.ie/surveys/how_many_online/ (28.11.2005), s.1.

Bu tür bir eşitsizlik ortada dururken ve kullandığı teknoloji hakkında bilgi sahibi ol(a)mayan bireyler için veya ülkeler için küresel bir rekabetten söz etmek ne kadar gerçekçi olabilir? Mesela, nüfus bakımından Afrika'nın hayli altında olan Kanada ve ABD'de 182 milyondan fazla internet kullanıcısı bilgi çağının fırsatlarından yararlanırken, dünyanın en kalabalık nüfusunu barındıran Afrika kıtasında söz konusu nimetlerden veya fırsatlardan ancak 6 milyon kişi yararlanabilmektedir.

Gerek bilgi toplumu olmak için gerekse küreselleşmenin fırsatlarından yararlanmak için yüksek bedeller ödeyen ülkeler ayrıca ellerindeki beyin gücünü de gelişmiş ülkelere kaptırmaktadırlar. Küreselleşmeye yön veren ülkeler, çeşitli ülkelerdeki bilim adamlarını, çalışan ve zeki öğrencileri, mühendisleri, mucitleri ve sanatkârları kendi bünyesinde toplayarak -burs, telif hakkı, patent, yüksek ücretler - onlara çalışmalarını için uygun ortamlar hazırlamaktadırlar. Bundan dolayıdır ki birçok süper beyin, ABD ve Avrupa'nın çeşitli okullarında eğitim almak için buralara göç etmektedir. “Beyin göçü” olarak tanımlanan bu durum, eğitimin evrensel yayılması şeklindeki bir manipülasyonla ifade edilmekte ve bu söylemle yaşanan göçün meşrulaştırılmasına çalışılmakta-

dır. Zira zaten ekonomik sermaye bakımından dışa bağımlı olan ülkeler bu yolla zihinsel sermayelerinden de mahrum bırakılmaktadırlar.

Bellek'in ifade ettiği gibi zihinsel sermayenin belli bir yere sınırlanmayan bu esnek yapısı, bütün yönetim ve toplum ilişkilerini değiştirmiştir.³⁴ Bu durumun somut örneklerine özellikle az gelişmiş ülkeler bağlamında çokça rastlamak mümkündür.

Bununla birlikte, bilgi çağında genelde teknolojik gelişmelerin, özelde ise internet'in yaşam alanlarında meydana getirdiği dönüşümler/değişimler son tahlilde "mahremiyet" in aşındırılmasına hizmet etmektedir. Bu noktada özellikle Türkiye perspektifli bir çerçeve çizersek, bazı grupların veya merkezlerin manipülasyonlar temelinde söz konusu iletişim kanallarını farklı amaçlar için kullandığını söylemek mümkündür. Mahremiyet alanlarına tecavüz olarak da ifade edilen böylesi durumların elbette ki kabul edilebilir bir tarafı yoktur. Zira iletişim kanallarının veya araçlarının insanların yaşamlarını kolaylaştırdığını ve en önemlisi de madalyonun sadece bu tarafının sunulmasına yönelik geliştirilen retorikler de aynı gurup ve merkezler tarafından desteklenmektedir. Buna zıt olarak, "kitleye rağmen kitle için gibi sunulan" söylemler ve iddialar objektiflik ve sosyal sorumluluk sosuna batırılarak ortaya atılmaktadır. Bu tür gelişmeler, kişi ve gurupların bilgi toplumunun sunduğu kolaylıklara karşı daha duyarlı ve daha mesafeli olmalarına yol açabilmektedir.

Neo-Liberal Küreselleşmenin Eğitim Politikaları

Neo-liberalizmi liberalizmden farklı kılan temel yönü, sermaye birikiminin ulaştığı aşamaya bağlı olarak piyasa ilişkilerinin, toplumsal ilişkileri tanımlayacak ve anlamlandıracak ölçüde adeta bir egemenlik biçimine dönüşmesidir. Elbette ki neo-liberalizmi bu şekilde tanımlayan bir eğilim, eğitimin içerik olarak nasıl bir yapısal dönüşüm geçirdiğine dair ipuçlarını da vermektedir. Dolayısıyla eğitim için belirlenen genel çerçeve şu şekilde olmuştur: Genel olarak kamunun/devletin egemenliğindeki eğitim yüzünden kaynaklar rasyonel olmayan alanlarda kullanılmakta ve bu yüzden eğitim, kendisinden bekleneni verememektedir, yani ihtiyaçlara cevap verememektedir. Bu çerçeveyi destekleyen bir diğer değişken ise, eğitimin birey için geleceğe yönelik bir yatırım olduğu yönündeki vurgudur. Dünya Bankası ve OECD uzmanlarının özellikle son zamanlarda üzerinde durdukları eğitimin sermaye için yeni yatırım alanı olması yönündeki vurgular, böylelikle eğitim-sermaye ilişkisi yönündeki tartışmalar, sermayenin yeniden

³⁴ İlker Belek, *Post-Kapitalist Paradigmalar*, İstanbul, Sorun Yayınları, 1999, s. 162.

üretim krizine karşı yeni değerlendirme alanı olarak eğitimin metalaşması yönüne kaymıştır. Eğitimin bireysel getirisinin toplumsal getirisinden daha fazla olduğu yönündeki açıklamalar, daha sonra beşeri sermaye kavramlaştırması ile daha teorik bir çerçeveye oturtulmuştur.³⁵

Küreselleşme sürecinde yaşamın her alanına nüfuz eden liberal politikalar ve uygulamalar şüphesiz eğitim konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin en temel hakkı olan eğitimin devlet tarafından yapılması liberal anlayışa ters düştüğü için söz konusu sistemin bu alandaki başarısı ve tabii ki kârı, ancak eğitimin özelleştirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu nedenle gelinen noktada eğitimin özelleştirilmesi adına birçok politika uygulanmış ve bu uygulamalar sonucu eğitim; bir faaliyet veya sanat olma özelliğini yitirmiş ve sektör haline gelmiş/getirilmiştir. Günümüzde apartman üniversiteleri olarak ifade edebileceğimiz kurumlar, kendilerini çağın yüksek öğretim kurumları olarak tanımlarken, diğer taraftan da yükseköğretimin şirketleşmesine hizmet etmektedirler.

“Bu yapısal değişimin üniversiteye yansımaları şirketleşme şeklinde oldu. Arıca piyasa endeksli bu sistem, öğrenciye okulun maliyetlerini karşılaması kaydıyla eğitim alabilmesini dayatıyor. Bir şirket nasıl ki eleman aldığı gazetele ilan veriyorsa üniversiteler de aynı yolu izleyerek gazetele büyük puntolarla ilan veriyorlar. İşin eğitim etiği açısından bu boyuta gelmesi elbette ki düşündürücüdür ama neo-liberal eğitim sistemi kendisini ancak böyle yaşatabiliyor.”³⁶

Bu bağlamda küresel politikalarla eğitimin özelleştirilmesi ve farklı bir düzlemde, farklı mülkiyet ilişkileriyle biçimlendiğini söylemek mümkündür.

“Ayrıca globalleşme ile eğitime, özellikle yüksek öğrenime, ayrılan ödenek dünya genelinde gittikçe azalmaktadır. Yüksek öğretimin maliyeti sistem tarafından ödenemediğinden öğrenciler bilgi toplumunda yer edinebilmek için, aldıkları hizmetin karşılığını bir müşteri gibi ödemek zorundadırlar. Bu bağlamda öğrenciler maliyetini ödedikleri, yani gelecek için yaptıkları yatırımda söz sahibi olmak konumdadırlar. Özellikle yeni özel yüksek öğrenim kuruluşlarının sayısında ülkemizde dâhil tüm dünyadaki hızlı artışla, maliyetini ödeyen öğrenci daha iyi koşullarda bilgi satın alabilmektedir. Kaynak sıkıntısıyla yüze yüze olan devlet üniversitelerinde kitlesel eğitimle birlikte kalite gittikçe düşmekte ve öğrencilerin eğitimdeki fonksiyonu sadece oluşturu-

³⁵ Fuat Ercan, “Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve”, 2005, <http://www.metu.edu.tr/home/wwwoes/yaz4.html> (10.Ağustos 2005), s. 3.

³⁶ Deniz Özyakışır ve Onur Ç.Kabukçu, “Üniversitede Piyasa Endeksli Eğitim”, *Radikal (Radikal İKİ)*, 18 Eylül 2005, s. 10.

rumuş programlar çerçevesinde verilen bilgiyi almak olmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bir başka sorun üniversite eğitiminin işsizliği örten tek alternatif olarak gençlere sunulmasıdır”³⁷

İşte neo-liberal küreselleşmenin çelişkisi burada kendisini açıkça göstermektedir. Bir taraftan bilgi toplumunu adeta Eflatunun “Ütopyası” olarak nitelendiren ve ütopyanın gerçekleşmesi adına herkesi eğitime ve bilgi sahibi olmaya davet eden bu sistem, diğer taraftan da uyguladığı politikalarla “*paran varsa oku*” veya “*okula yüklediğin maliyeti ödeyebiliyorsan oku*” şeklinde paradoksal bir retorik geliştirmektedir. Öte yandan küreselleşmenin kurumsal kimliğini oluşturan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların, dayattığı politikalarla birçok ülkede işsizliğe ve yoksulluğa yol açmaları yetmezmiş gibi söz konusu ülkelere yönelik geliştirilen “küresel rekabet için kalifiye iş gücü yetiştirin” şeklindeki söylemleri, neo-liberalizmin başka bir çelişkisidir.

Öte yandan küreselleşme ile birlikte birçok devletten daha güçlü şirketlerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu egemen güçler IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi küreselleşmenin kurumsal kimliğinden beslenmektedirler.³⁸ Bu anlamda neo-liberal politikaların eğitim alanına taşınması ve yayılmasında elbette ki uluslar arası kuruluşlar ve Avrupa Birliği gibi bölgesel örgütlenmelerin önemli rolleri olmuştur.³⁹ Dolayısıyla eğitimin özelleştirilmesine, sektörleşmesine ve liberalleştirilmesine yönelik politikalara bu kurumlar tarafından büyük kaynaklar aktarılmaktadır.

Bu muazzam büyüklük, sermayenin gelecekteki yatırımları için bir kar alanı olmakla birlikte aynı zamanda bir egemenlik alanı da yaratmıştır. Bu yüzden eğitim, neo-liberal politikalar açısından diğer metaplardan hiçbir farkı olmayan bir meta olarak tanımlanmış ve bu anlamda eğitimin piyasalaşması sağlanmaya çalışılmaktadır. Onun içindir ki birçok neo-liberal düşünürü göre her alanda olduğu gibi eğitimde de rekabetçi bir piyasa oluşturulması kaçınılmazdır, eğitimin artık bir özel mal olduğu, piyasada alınıp-satılabilecek bir tür mal olduğu kabul edilmelidir.⁴⁰

Son dönemlerde üzerinde çokça durulan ve tartışmalara konu olan yabancı dil sorunu da bu açıdan değinilmesi gereken konulardan biridir. Küreselleşme ile birlikte İngilizce'nin akademik literatürde

³⁷ Oktik, *Globalleşme*.

³⁸ Elife Doğan, “Eğitimde Küreselleşme” *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, No 6, Ocak 2002, s. 88.

³⁹ Nuray E. Keskin ve Aytül G. Demirci “Eğitimde Çürüme”, *KİGEM Özelleştirme*, 2003, s. 8.

⁴⁰ Ercan, *Neo-Liberal Eğitim*.

dominant (hâkim) unsur olarak kendisine yer bulması ve eğitimin bazı ülkelerde yabancı dilde yapılması veya yapılmak istenmesi gibi konularda mevcut süreçte eğitim açısından önemli tartışmalara yol açmaktadır. Son yıllarda özellikle bu tartışmaların merkezindeki dil olan İngilizce'ye karşı muhafazakâr duruş sergileyen ve milli kaygılardan hareketle yabancı dilde eğitime şiddetle karşı çıkan çevreler seslerini yükseltmeye başlamışlardır.

Akademik erişim kaynaklarında da söz konusu dilin artan hâkimiyeti ya da diğer bazı dünya dilleri de bu çerçevede kullanıldığı için diller arası iletişim büyük önem kazanmaktadır. İnterneti uluslar arası bir haberleşme aracı olarak kullanabilmek için yazılım programlarının kullanıcıların anlayacağı şekilde üretilmesi ve daha fazla dilde hazırlanması gerekmektedir.⁴¹

Sonuç ve Öneriler

Hayatın her alanında yaşanan değişim rüzgârlarını açıklamak için referans gösterilen küreselleşme kavramı, kazandığı popülaritesinin çok ötesinde bir etki yaratmıştır. Yaşanan gelişmelerin birer sonuç yansıması olarak karşımıza çıkan yeni kavramlar ve kimi tanımlamalar elbette ki bu sürecin bir parçasıdır. Küreselleşme olgusu, ekonomi başta olmak üzere, siyaset, kültür-sanat, eğitim ve daha birçok alanlarda pek çok yapısal dönüşüme yol açmıştır. Son kertede mevcut süreci bu temel dönüşümler ışığında değerlendirmek ve bu yönüyle okumak, sürecin sonuçlarını algılayabilmemiz için önem taşımaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte toplumsal anlamda temelden bir paradigma değişikliği yaşanmıştır. Geline nokta, üretim koşullarının yapısal değişimi yaşanmış ve bu değişim toplumun her alanında yansımaları olarak yeni bir toplum biçimi yaratmıştır. "Teknoloji" ve "bilgi" temelinde şekillenen bu toplum biçimi *Bilgi Toplumu* adını alırken, hizmetler sektörü bu yeni toplum modelinin ana yatırım alanı olmuştur. Gerek toplumun niteliği ve dayandığı kaynaklar (bilgi, teknoloji, beşeri sermaye vb.) gerekse gelişen yeni sektörün istihdam kalitesinin bir zorunluluğu olarak "eğitim" her zamankinden daha fazla ön plana çıkmıştır. Eğitimin süreç açısından büyük önem taşıması, bu alandaki politikaların ve uygulamaların yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda eğitim, sürecin mantığına göre liberal politikalar temelinde yeniden biçimlendirilmiş ve başlı başına bir sektör konumuna oturtulmuştur. Eğitimde evrensel olma retoriği özellikle az gelişmiş

⁴¹ Alexander Chernov, "Global Information Society", (Elektronik Versiyon), *International Affairs*, Cilt 50, 2004, s. 26-27.

ülkeler bağlamında pratiğe dönüştürül(e)memiş ve eğitim, yeni topluma kalifiye eleman yetiştirme adına temel değerlerinden yoksun bırakılmıştır.

Sonuç itibariyle bakıldığında genel olarak eğitimde yaşanan gelişmelerin/dönüşümlerin, sürece olumlu katkı sağlaması için birer çözüm argümanı olarak şu öneriler dikkate alınmalıdır: Bilgi çağındaki eğitim modeli, kapalı toplumlarda çokça görülen ve sadece eskiyi tekrarlayarak yoluna devam eden ve dolayısıyla gelenekselin dışına çıkamayan bir yapının aksine, yeni değerlere açık olarak her türlü bilgiyle donatılmış ve bu yolla küresel gelişmeleri iyi okuyabilen/algılayabilen bireylerin yetiştirilmesi gerekir.⁴²

Bilgi toplumundaki bireyler kendilerini eğitim merkezli bir düzlemde geliştirmeye çalışmalıdırlar. Bundan dolayıdır ki bilgi toplumunda okur/yazarlık oranları açısından mutlak bir üstünlük gerekmektedir.⁴³ Küreselleşme sürecinde bilgi toplumunun standartlarını yakalamak isteyen ülkeler, sürecin ihtiyaçlarına cevap verebilen, araştırmacı kimliğe sahip bireyler yetiştirmelidir. Dolayısıyla toplumsal gelişmenin temeli olan eğitimin görevi sadece sisteme diplomalı eleman kazandırmakla sınırlandırılmamalıdır.

Ayrıca, küreselleşme süreciyle birlikte ülkeler, AR-GE harcamalarına daha fazla yatırım yapmalı ve bu sayede ortaya çıkacak olan teknolojik yenilikleri eğitim alanına kaydırarak eğitimde teknolojinin rolüne oldukça geniş yer vermelidir. Buna ilaveten ülkeler, örneğin bilginin yayılmasında önemli bir araç işlevi gören yazılım programlarının İngilizce egemenliğinden arındırılarak ulusal dillerde hazırlanmasının yaygınlaşması konusunda yeterli çabayı göstermelidirler.

Gelinen noktada, tüm bu gelişmeleri sorgulayan, teknik donanımlı, araştıran, algılayabilen bir birey profilinin oluşturulması zorunludur. Öte yandan özellikle küreselleşme ile birlikte yerelleşmeyi ve yereli küreselle uyumlaştırabilen ve kaynaştırabilen bireyler yetiştirilmelidir. Mevcut süreçte çağın bir gereği olarak sürecin fırsatlarından yararlanmak isteyen ve bu amaçla ne istediğini bilen bireylerin yetiştirilmesi eğitimin en temel misyonu olmalıdır. Ayrıca eğitimin artık yalnızca okulda verilmediğini ve okulun bu alandaki tekelinin artık aşılması gerektiğini böylece eğitimde mekân sınırlamasının da olmadığını bilmemizde fayda vardır.

⁴² İrfan Erdoğan, "Enformasyon Bilgi Toplumu Dosyası; Bilgi Toplumu Olmanın Gerektirdiği Eğitim Paradigması", *Bilgi ve Toplum Dergisi*, Cilt 1, Nisan 1998, s. 93.

⁴³ Drucker, *Yeni*.

Summary

The concept of globalization has been used to explain developments that were accelerating and affecting many social and economic issues since the 1980s. With the end of the Cold War and the transition to a unipolar world system, countries have faced a new world order. Therefore, societies should take into consideration this fact. At the same time, the dominant system called the new world order has also brought many transformational processes.

These processes have also been supported by both academia and diplomatic officials in terms of theoretical rhetoric. Globalization, on the one hand, has been accepted as a process that can be reversed, and it has also reflected the interdependency of world economies on the other hand. These debates show that the concept of globalization can still not be defined nor wholly differentiated.

In this study, the term of globalization has been considered a continuous process fed by technological changes and having many impacts in daily life. Education reflects one of these impacts of globalization and shows this concept's specific meaning. In order to emphasize this specific case, this study underlines how neo-liberal policies transformed education. As the globalization of capital has spread with the help of dominant rhetoric, this study proposed the globalization of education as counter-rhetoric. The main purpose of the study is to emphasize the details overlooked and to discuss the problems faced in this process.

The analyses with regard to globalization explained that dominant paradigms mentioned earlier were forced to change. This change of paradigm presents a new rhetoric and perceptions. To serve the purpose of the study, the information society is used as the new paradigm of globalization. In this case, the term of information society is fairly broad comprising the global and unified information industry which takes its origin from the information and knowledge related to political, economic, and socio-cultural context. Above all, this term reflects the new paradigm of society that led to the existence of the service sector.

In industrial society, education has also been characterized by the term mass production. Toffler also attends these parallel meanings in his some studies. Nevertheless, the education and training model in the information society differs from its previous version. In the new model, traditional restrictions disappear such as location, instructions, and instructors. These are replaced by new arguments depending on the information and technology-based models.

The change/transformation in education got its new form by using these arguments. At this point, with the arguments mentioned above, some problems emerged via reaching these arguments. A huge population is using classical instruments on the one hand and others have modern equipment, on the other hand. The sources of this opposition here are the problems hindering the attainment of the new ones mentioned above.

The thesis that globalization has enabled people to use the information is somewhat debatable. First, it is very important to know who is controlling and who is benefiting from knowledge/information. Second, the inequalities in reaching the information and in using new technological equipment are also equally important. Therefore, we can say that global competition in equal conditions does not exist. In this study, this fact is called "new problem areas" as a subtitle. We emphasize especially "knowledge-coded" and "covered information" in this case.

The last section of the study argues that neo-liberal policies of education fundamentally changed. One can visualize this framework as capitalists draw borders on their own. In other instances, almost all institutions that make up the institutional background of globalization, such as the World Bank, the IMF, and the OECD, underline education as the best means of environmental investment of capital. On the other side, countries eager to catch up in information society should consider human capital as a main tool for development strategy. However, the focus of this study is to examine why the current prospects are being referred to education with respect to a single market. Because privatization of education has many problems, the main problem area can be seen in higher education (such as private universities) in many different dimensions. The target here is that education has been profitable for capital and has caused inequalities.

Such an expression as "those who have money get an education" is the main cause of these inequalities. The proponents of the argument that globalization brings opportunities cannot see persistently the lack of inequalities. Furthermore, they also ignore how the poor can get such a private education. Another result of globalization is that some talented people migrate to developed countries to have better living standards.

On the other hand, as mentioned earlier in this study, English became the dominant language in education and in practice throughout the world. The problem related to foreign language is also prevalent in

getting the information. It will be useful if different computer programs are written in other languages used worldwide.

As a result, the globalization process that affected every aspect of life forces countries and thus people to change their mentality. This change also forced current paradigms to change; educational systems are one example of this change. However, since the arguments of this change have taken their origin from neo-liberal thinking, we are seeing many problems in practice.

Kaynakça

Adda, Jacques, *Ekonominin Küreselleşmesi*, çev. Sevgi İnceci, İletişim Yay, 2. baskı, İstanbul, 2003.

Aktan, Can C. ve Mehtap Tunç, "Bilgi Toplumu ve Türkiye", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak-Şubat, 1998, s. 118-134.

Bauman, Zygmunt, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yay. İstanbul, 1999

Belek, İlker, *Post-Kapitalist Paradigmalar*, Sorun Yayınları, İstanbul, 1999

Bozkurt, Veysel, *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*, Sistem Yay., İstanbul, 1996.

Bozkurt, Veysel, "Bilgi Toplumu'nun Getirdikleri Ve Türkiye", *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*; Cilt 5, Sayı: 2, 2003, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=141 (15.08.2005)

Chernov, A., "Global Information Society", (Elektronik versiyonu), *International Affairs*, 50, 2004, s. 22-28.

Doğan, Elife, "Eğitimde Küreselleşme", *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, No 6, Ocak 2002, s. 87-98.

Drucker, Peter F., *Yeni Gerçekler*, çev. B. Karanakçı, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1992.

Dura Cihan, *Bilgi Toplumu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.

Ercan, Fuat, "Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve" <http://www.metu.edu.tr/home/wwwoes/yaz4.html> (10.08.2005)

Erdoğan, İ. (). "Enformasyon Bilgi Toplumu Dosyası; Bilgi Toplumu Olmanın Gereklettiği Eğitim Paradigması", *Bilgi ve Toplum Dergisi*, Cilt 1, Nisan 1998, s. 93-96.

Erkan, Hüsnü, *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. baskı, Eylül 1998.

Fındıkcı, İlhami (1998). "Enformasyon Bilgi Toplumu Dosyası; Bilgi Toplumunda Eğitim ve Öğretmen", *Bilgi ve Toplum Dergisi*, c.1; Nisan, s.83-87.

Giddens, Anthony, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, çev. O. Akınhay, İstanbul, Alfa, 2000.

Göker, Aykut (2003). "Enformasyon Toplumu Üzerine Kavramsal Bir Yaklaşım Denemesi", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=287 25.08.2005

Hirst, Paul ve G. Thompson, *Globalleşme Sorgulanıyor*, çev. Çağla Eldem ve Elif Yücel, İstanbul, Dost Yayınları, 1998.

Hoşcan, Ensari, "21. Yüzyıl İçin Çağdaş Bir Yönetim Yaklaşımı: Toplam Kalite Yönetimi", *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Sedar Eğitim Araştırma Yay. Ltd., İstanbul, 2001, s.151-188.

- Kapstrein, Ethan B., "Distributing the Gains: Justice and International Trade", *Journal of International Affairs*, Cilt 52, No 2, Bahar 1999, s. 533-555.
- Kesici İlhan, "Bilgi Toplumunun Özellikleri", *Bilişim*, Mayıs 1993, s. 62-67.
- Keyman, E. Fuat., "Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri", *Düşünen Siyaset*, No 2, Mart 1999, s. 71-90.
- Kumar, Krishan, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Dost, 1999.
- Kutlu, Erol, *Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri*, Anadolu Üniversitesi Yay. No 1209, İ.İ.B.F. Yayın No 167, 2000.
- Nuray E.Keskin ve Aytül G. Demirci, "Eğitimde Çürütüştü", *KİGEM Özelleştirme Değerlendirmeleri*, No.1, KİGEM, Ankara, 2003.
- Oktik, Nurgün, "Globalleşme ve Yüksek Öğrenim", *Doğu Batı*, Cilt 5, No 18, 2002, s. 193-204.
- Ölmezoğulları, Nalân, *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1999.
- Özçağlayan, Mehmet, *Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim*, Alfa Basım Dağıtım, İstanbul, 1998.
- Özden, Yüksel, *Eğitimde Dönüşüm: Eğitimde Yeni Değerler*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Özyakışır, Deniz ve Onur Kabukçu, "Üniversitede Piyasa Endekli Eğitim", *Radikal İki*, 18 Eylül 2005, s.10.
- Rifkin, Jeremy, "New Technology and the End of Jobs", Jerry Mander ve Edward Goldsmith (der.), *The Case Against the Global Economy*, San Fransisco, Sierra Club, 1996, s. 108-121.
- Sarıslan, Halil, *Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları*, ASO Yayınları, Ayrı Baskı, Ankara, 1992.
- Stiglitz, Joseph, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, çev. Arzu Taşcıoğlu ve Deniz Vural, Plan B Yay. 3. baskı, İstanbul, 2004.
- Takış, Taşkın, "Fantastik Bir Festival: Küreselleşme", *Doğu Batı*, Cilt 5, No 18, 2002.
- Tezcan, Mahmut, "Küreselleşmenin Eğitim Boyutu", *Eğitim Araştırmaları*, No 6, Anı Yay. Ankara, 2002.
- Toffler, Alvin, *Gelecek Korkusu Şok*, çev. S. Sargut, Altın Kitaplar, İstanbul, 1987.
- TÜBİTAK, *Bilgi Toplumu Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme (Dünya ve Türkiye)*, Eylül 2002.